

¹ Закон України «Про Національний банк України» за станом на 1 березня 2012 року // [Електронний ресурс] – режим доступу: www.rada.gov.ua

² Постанова Правління НБУ № 470 від 09.11.98 «Про Положення, про Комісію Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків» (Нормативний документ НБУ) за станом на 1 березня 2012 року // [Електронний ресурс] – режим доступу: www.rada.gov.ua

³ «Причины последнего финансово-экономического кризиса» Показания председателя Совета управляющих ФРС США Бена Ш. Бернанке Бюллетень "FEDSPEAK": Главное о Федеральной Резервной Системе США за станом на 1 березня 2012 року // [Електронний ресурс] – режим доступу: www.fedspeak.ru

⁴ Постанова Правління НБУ № 114 від 20.03.98 «Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України» (Нормативний документ НБУ) за станом на 1 березня 2012 року // [Електронний ресурс] – режим доступу: www.rada.gov.ua

⁵ Гриньова В. М., Коюда В. О. Тлумачний словник економічних термінів: Навчальний посібник. – Харьков: ИНЖЭК, Издательский Дом, 2003. – С. 40.

⁶ Там само. – С. 130.

⁷ Там само. – С. 60.

⁸ «Причины последнего финансово-экономического кризиса» Показания председателя Совета управляющих ФРС США Бена Ш. Бернанке Бюллетень "FEDSPEAK": Главное о Федеральной Резервной Системе США за станом на 1 березня 2012 року // [Електронний ресурс] – режим доступу: www.fedspeak.ru

⁹ Проблемы банковского сектора Украины за станом на 1 березня 2012 року [uallfinanz](http://uallfinanz.com/) – Банковские новости, банковский портал // [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://uallfinanz.com/>

¹⁰ Бутусов Ю. Кто ответит за «Родовид»? // Зеркало недели. Украина. – № 42, 18 ноября 2011.

¹¹ НБУ в листі від 30.12.2004 № 42-412/4010-13749 Міжнародне наближення оцінки капіталу і стандартів капіталу: переглянута концептуальна основа" (Нормативний документ НБУ) за станом на 1 березня 2012 року // [Електронний ресурс] – режим доступу: www.rada.gov.ua

Резюме

Стаття присвячена дослідженню заходів подолання законодавчих у регулюванні банківського нагляду в Україні в пост-кризовий період. Проаналізовані вітчизняна та зарубіжні практики застосування таких заходів. Автор приходить до висновку, що додаткового врегулювання потребують питання банківської дисципліни та рекапіталізації банків.

Ключові слова: НБУ, банківський контроль, банківський нагляд, банківська криза.

Резюме

Статья посвящена исследованию мер преодоления законодательных пробелов в регулировании банковского надзора в Украине в посткризисный период. Проанализированы отечественные и зарубежные практики применения таких мер. Автор делает вывод, что дополнительного урегулирования требуют вопросы банковской дисциплины и рекапитализации банков.

Ключевые слова: НБУ, банковский контроль, банковский надзор, банковский кризис.

Summary

Article is devoted to research of legislative measures and how using them to overcome the legislative gaps in the regulation of banking supervision in Ukraine in the post-crisis period. The domestic and foreign practice of using such measures was analyzed. The author concludes that additional regulation requires the issue of banking discipline and re capitalization of banks

Key words: National Bank of Ukraine, banking control, banking supervision.

Отримано 13.03.2012

М. В. СТОЛЯРЧУК

Марта Василівна Столярчук, студентка IV курсу юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРО РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

З часу проголошення незалежності процеси державотворення в Україні розвивалися багатограними і конструктивними шляхами.

Проте розвиток українського суспільства, реформування його політичної системи потребує вдосконалення форми державного правління, перерозподілу конституційних повноважень між основними владними інституціями. Актуальними є також питання реформування судово-правової системи, адміністративно-тери-

торіального устрою, місцевого самоврядування, вдосконалення взаємовідносин місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Конституційне законодавство України становлять акти законодавства, в яких визначаються: основи конституційного ладу України; конституційний статус людини і громадянина в Україні; форми безпосередньої демократії (вибори, референдум та інші); державний устрій України, конституційний статус органів державної влади та посадових осіб; місцеве самоврядування в Україні.

Головним актом конституційного законодавства є Основний Закон України – Конституція України, в якій на найбільш загальному нормативному рівні визначено правове регулювання зазначених підгалузей. Конституція України містить значну кількість положень, які є змістовною основою для законів та інших нормативно-правових актів. Зокрема, у Конституції встановлено, що у разі прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ч. 3 ст. 22); не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, за мовними або іншими ознаками (ч. 2 ст. 24); право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом (ч. 2 ст. 41); громадянам гарантується захист від незаконного звільнення (ч. 6 ст. 46); кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом (ч. 1 ст. 67) тощо¹.

Отже, Конституція України виступає як формально-юридична і водночас як змістовна основа законів та усіх інших нормативно-правових актів, в тому числі актів конституційного законодавства.

З прийняттям нової Конституції України та більш-менш певним визначенням у ній основ конституційного ладу були сформульовані загальні засади, на основі яких мали регулюватися надалі різноманітні сфери суспільних відносин. Завдяки Конституції усі окремі юридичні норми принаймні формально зв'язувалися в нормативну цілісність, котра надавала системно-правового визначення не тільки існуючому законодавству і правотворчому процесу, а й процесу правозастосування, піднімаючи формування правової системи України на більш високий рівень. Проте для дійсної змістовної цілісності законодавства мало наявності в Конституції основоположних начал, потрібна змістовна єдність самих основ конституційного ладу. Очевидно, така єдність не з'явиться в Конституції сама собою, вона формується в конституційному процесі, тобто в тривалому і суперечливому процесі вироблення основоположних юридичних норм шляхом формулювання відповідних конституційних положень.

Низька якість конституційних положень гальмує законодавче регулювання відповідних суспільних відносин, істотно стримуючи необхідні реформи системи державної влади або навпаки, провокуючи недостатньо продумані поспішні перетворення державних інститутів. Звичайно, вирішальним при цьому залишається суб'єктивний фактор, тобто якість самої законодавчої влади, якість державного апарату, взагалі якість політичної влади в суспільстві, від якої залежить також і змістове наповнення Конституції. Однак не менш очевидним є й те, що функціонування законодавчої влади не можна уявити поза певною правовою політикою держави, без формування такої важливої її складової як законодавча політика.

У зв'язку з цим закономірним є загострення уваги на темі правової політики, що пояснюється потребою в системному забезпеченні узгодженої діяльності правотворчих і правозастосовних органів, у виробленні доктрини юридичного розвитку, підготовці кадрів юристів вищої кваліфікації та упереджувального розвитку наукою теоретичних, методологічних, прогностичних аспектів застосування законодавства. Сьогодні у теоретичному плані проблемними залишаються саме поняття правової політики, її зміст, місце у системі інших видів політики тощо. Непродумана і слабка правова політика, здійснювана у відриві від реалій життя і поєднана з недосконалістю та прогалинами юридичної бази, з нечіткими пріоритетами тощо, веде до збоїв у здійсненні політики соціальної, економічної, культурної тощо. Теоретичні недоліки у дослідженні правової політики доповнюються практичними. В Україні сьогодні не сформовано цілісної правової політики. Відповідні заходи вживаються, але робиться це спорадично, без науково обґрунтованої і ув'язаної у всіх частинах системи. Тут діють методом спроб і помилок, під впливом емоцій, суб'єктивізму, непрофесіоналізму, кланового тиску на законодавця тощо, не прогножуючи наслідки зазначеної діяльності.

Очевидно, що дальший розвиток конституційного законодавства пов'язано насамперед з удосконаленням чинної Конституції України, внесенням до неї необхідних змін. З одного боку, реальність та ефективність конституційних змін залежить від наявності достатніх об'єктивних і суб'єктивних передумов та умов, від того, чи є необхідним внесення змін до Конституції, а з другого, чи усвідомлює цю необхідність верховна державна влада і чи здатна остання здійснювати відповідний конституційний процес.

Чи склалося в суспільній свідомості уявлення про конкретну необхідність змінення Конституції в тому сенсі, як її тут було визначено, – на це питання відповідь однозначна: ні, такого уявлення немає. На жаль, починаючи з 90-х рр. конституційний процес в Україні здійснюється «навпомацки», у повній світоглядно-методологічній «п'їтмі», примітивним методом спроб і помилок. Через це сьогодні маємо строкатий набір уявлень різних політичних сил щодо необхідності та способу змінення чинної Конституції. Якщо одні вважають достатнім обмежитися продовженням так званої конституційної реформи, розпочатої внесенням змін до Конституції у 2004 р., то для інших необхідно вбачається зміна форми правління в державі й ухвалення нової редакції Конституції, а треті взагалі пропонують прийняти нову Конституцію України. Немає чіткого уявлення і про спосіб внесення змін – парламентський, референдумний чи якийсь інший.

Практика запровадження й застосування чинної Конституції України незаперечно виявила потребу в удосконаленні багатьох її положень. Насамперед, це стосується конституційного регулювання організації та

функціонування публічної влади в Україні – органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Цією потребою зумовлена загальна необхідність внесення змін до Основного Закону, що потребує своєї конкретизації, тобто визначення того, які саме зміни конституційних положень і як мають вноситися та реально можуть бути внесені за наявних умов. Це і буде конкретна необхідність змінення Конституції.

Ключовою проблемою державного будівництва в Україні на даному етапі є проблема реформування публічної влади, здійснення широкомасштабної правової реформи. Розв'язання цієї проблеми передбачає: а) визначення мети, завдань і загальної концепції правової реформи; б) створення необхідних передумов для формулювання мети і завдань правової реформи, вироблення її загальної концепції та визначення стратегії і тактики здійснення правової реформи².

Першою такою необхідною передумовою є дієспроможний, дієздатний суб'єкт реформи – політично організована і відповідальна верховна державна влада, якої нині в Україні фактично немає. Виходячи з цього, найактуальнішим питанням державного будівництва в даних умовах стає формування політично організованої відповідальної верховної державної влади.

Наступним етапом мало би стати формулювання оновленою владою мети і завдань правової реформи, вироблення її загальної концепції та визначення стратегії і тактики здійснення реформи. Лише на цьому етапі логічно починати процес розробки змін до чинної Конституції України, підготовку її нової редакції з урахуванням завдань і концепції правової реформи.

У цьому зв'язку надзвичайно важливим є чітке визначення народного волевиявлення стосовно внесення змін до Конституції, насамперед, уточнення співвідношення визначення і зміни конституційного ладу, які належать до виключного права народу, закріпленого у ч. 3 ст. 5 Конституції України. На нашу думку, використання двох названих термінів означає, що у цій статті йдеться про такі зміни конституційного ладу, які не є визначальними для чинної Конституції і не передбачають необхідності прийняття нової Конституції. Разом з тим будь-які зміни засад конституційного ладу (розділів I, III і XIII Конституції) неможливі без рішення народу. Однак у разі внесення визначальних змін народ повинен приймати нову Конституцію шляхом референдуму або через своїх представників (установчі збори, Конституційну асамблею тощо); проте в останньому випадку необхідно внести в порядку ст. 156 Конституції України зміни до її розділу XIII, якими передбачити можливість прийняття нової Конституції спеціальним недержавним представницьким органом народу (Установчими зборами тощо), затвердивши цей конституційний закон всеукраїнським референдумом. У такий спосіб народом буде реалізоване його виключне право на визначення конституційного ладу, в тому числі щодо встановлення способу цього визначення³.

Що до змін конституційного ладу, які не є визначальними, народ на всеукраїнському референдумі лише затверджує конституційний закон, що його приймає Верховна Рада України в порядку, визначеному розділом XIII Конституції України. Це означає, що виключне право народу змінювати конституційний лад фактично реалізується двома суб'єктами: Верховною Радою України як державним представницьким органом народу і самим народом. Отже, виявляється, що дане право не є виключним правом народу, якщо без прийняття відповідного конституційного закону парламентом відсутній сам предмет для всеукраїнського референдуму, а народ не може ініціювати або ухвалити будь-які зміни конституційного ладу в рамках чинної Конституції. Ця внутрішня суперечність Конституції між її ст. 5 та розділом XIII не може бути знята інакше як шляхом зміни даного розділу і узгодження процедури внесення змін до Конституції з положеннями ст. 5 Конституції України. У зв'язку з цим слід розглянути проблему уточнення конституційної процедури внесення змін до Конституції, закріпленої розділом XIII чинної Конституції України.

Не викликає сумніву, що правові проблеми змінення Конституції України потребують їх невідкладного розв'язання, зокрема упереджувального внесення системних змін до Конституції щодо вдосконалення конституційного процесу. Без цього ухвалити якісну Конституцію України у новій редакції є проблематичним.

Щодо розвитку правової системи України в сучасних умовах, тут найбільш актуальними проблемами є: 1) упорядкування чинного законодавства і 2) удосконалення законодавчого процесу (включаючи процедури змінення Конституції).

Упорядкування чинного законодавства – це проблема в основному технічна, а не політична, проблема юридично-технічного вдосконалення законодавства. Вона може вирішуватися за будь-яких політичних умов, навіть за наявності політичної кризи. Тому немає причин відкладати її вирішення, ускладнювати майбутнє проведення правової реформи. Упорядковане чинне законодавство – це одна з передумов реформування владних інститутів, яка сприяє реформам. І навпаки, хаотичне законодавче поле лише ускладнить або й взагалі унеможливить будь-які реформи. При цьому пріоритетною галуззю національного законодавства, з якої має бути розпочата ця робота, є конституційне законодавство України, а пріоритетним напрямом удосконалення даної галузі законодавства стає системне формування парламентського права України, здійснення парламентської реформи, удосконалення законодавчого процесу, особливо конституційного процесу, що залишається недосконалим з юридично-технічної точки зору.

¹ Тодика Ю. М. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина // Конституційне право України: – К.: Ін Юре, 2002. – С. 117–119.

² Коментар до Конституції України. – К.: Ін-т зак-ва Верховної Ради України, 1996. – С. 37.

³ Погорілко В. Ф., Фелоренко В. Л. Конституційне право України: Підручник.— К.: Прав. єдність, 2010. – С. 43.

Резюме

Статтю присвячено проблемам розвитку конституційного законодавства.

Ключові слова: Конституція України; державотворення; законодавство.

Резюме

Статья посвящена проблемам развития конституционного законодательства.

Ключевые слова: Конституция Украины; государственное строительство; законодательство.

Summary

The article is devoted to problems of constitutional law.

Key words: Constitution of Ukraine, state, legislation.

Отримано 15.03.2012

Н. М. ОНИЩЕНКО

Наталія Миколаївна Оніщенко, доктор юридичних наук, професор, зав. відділом Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, заслужений юрист України, член-кореспондент НАПрН України

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Необхідність реформування правової системи України, пошук шляхів її удосконалення, а також визначення її місця у міжнародному правовому просторі вочевидь актуалізують проблему вивчення правових систем та здійснення порівняльно-правових досліджень у даному напрямі. Саме порівняльні дослідження дозволяють глибше зрозуміти ті явища і процеси, що відбуваються в національній правовій системі, а також врахувати позитивний досвід вирішення актуальних проблем, своєчасно вносити необхідні корективи у механізм правового регулювання суспільних відносин тощо.

Новий підручник «Порівняльне правознавство»* є дійсно актуальним і своєчасним виданням. Підручник складається з десяти розділів, питань для самоконтролю та рекомендованої літератури. Зміст підручника містить систематизоване викладення відповідної навчальної дисципліни, відповідає програмі дисципліни, має високий науково-методичний рівень, містить необхідний довідковий апарат та демонструє міжпредметні зв'язки з іншими дисциплінами, зокрема з курсом теорії держави і права. Порівняльне правознавство розглядається у трьох аспектах: як метод, наука і навчальна дисципліна, визначаються його об'єкт, предмет і структура, характеризуються функції, значення і місце порівняльного правознавства у системі юридичних наук (Розділ 1).

Слід зазначити, що хоча питанням порівняльного правознавства як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі останнім часом приділялася достатня увага, проте авторському колективу вдалося висвітлити актуальні проблеми функціонування та розвитку правових систем сучасності у контексті новітніх реалій.

Зокрема продемонстровані нові підходи, пов'язані з розглядом типології та класифікації правових систем, по-новому розглянуто одне з ключових питань компаративістики – об'єднання правових систем у правові сім'ї на підставі правосвідомості як ключового та визначального для розвитку всіх інших елементів правової системи чинника. У цьому контексті автори виокремлюють чотири сім'ї права – романо-германську, англо-американську, релігійну та традиційну, які являють собою чотири типи права, що існують на правовій карті світу. На думку авторів, правові системи конкретних держав та інших соціальних утворень сформували власні правові системи на основі одного з цих типів права або їх комбінації (с. 8). У підручнику докладно висвітлюються історія становлення та характерні особливості романо-германської, англо-американської, релігійної та традиційної правових сімей, дається огляд джерел їхнього права.

Поряд із національними правовими системами, обґрунтовується необхідність виокремлення так званих наднаціональних правових систем, дія яких охоплює декілька держав. Такі наднаціональні правові системи, у свою чергу, поділяються на міждержавні (зокрема правова система Європейського Союзу) та релігійні. У підручнику розглянуто право європейських міждержавних організацій – Європейського Союзу і Ради Європи. На особливу увагу заслуговує дослідження впливу, який чинять європейські міждержавні правові норми на національні правові системи їх держав-членів, а також країн, з якими встановлені асоціативні або партнерські відносини (с. 47-49).

Цікавою новелою є пропозиція використовувати новий термін «субнаціональні правові системи» для позначення відносно автономних систем, які входять до складу національних (наприклад, правова система Квебеку в Канаді, Шотландії у Великій Британії та ін.).

Значна увага приділяється порівняльно-правовим аспектам вивчення правової системи України. У підручнику розкриваються обставини, що зумовили самобутність вітчизняної правової системи, її особливі риси на сучасному етапі, аналізуються джерела українського права та місце правової системи України серед інших правових систем сучасності (с. 52).

© Н. М. Оніщенко, 2012

* Порівняльне правознавство: підручник / С.П. Погребняк, Д.В. Лук'янов, І.О. Биля-Сабадаш та ін.; за заг. ред. О.В. Петришина. – Х.: Право, 2012. – 272 с.